

Розділ 2

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РАКУРСИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 616.8-085.851

О. П. Баклицька

ПСИХОКОРЕКЦІЙНИЙ АСПЕКТ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПОРТИВНО-ФІЗКУЛЬТУРНОГО ПРОФІЛЮ

Досліджено психокорекційний аспект у структурі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти спортивно-фізкультурного профілю. Розглянуто дисципліну «Основи психокорекції», метою якої є формування у студентів навиків використання психокорекційних засобів у майбутній педагогічній діяльності. Лекційний матеріал доповнюється лабораторними заняттями, на яких відбувається безпосереднє ознайомлення із практичними методами психологічної корекції в межах основних теоретичних напрямів і підходів. Під час групової роботи студентів під керівництвом фахівця-практика оволодівають конкретними техніками.

Наведено результати апробації цієї дисципліни серед студентів-спортсменів і емпірично доведено її психокорекційний ефект на основі дослідження агресивності як однієї з провідних особистісних рис спортсменів. Виявлено на статистично значущому рівні зниження у студентів агресивності, ворожості, образливості, відчуття провини після вивчення зазначеної дисципліни.

Ключові слова: спорт, агресія, психокорекція, індекс ворожості та агресивності.

Постановка проблеми. Занепад економіки, зниження добробуту населення, руйнування систем моралі негативно впливають на свідомість, емоційну сферу та психічні стани особистості, що створює кризові ситуації, які спричиняють озлобленість, напруженість і агресію індивіда. У сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства значно погіршилося психічне здоров'я населення, зокрема й дітей шкільного віку. Як наслідок, зростає кількість осіб із девіантною та

деліквентною поведінкою, аморальними вчинками, посилюється їх жорстокість та конфліктність. У структурі захворюваності дітей патопсихологічні деструкти особистості трапляються доволі часто. Такими деструктами зазвичай є акцентуації, патопсихологічні симптоми і синдроми, психопатії, нервові та психічне виснаження. Такі школярі мають перебувати під пильною увагою педагогів, психологів, логопедів і клініцистів, оскільки вони потребують психолого-корекційного супроводу. На жаль, факультети корекційної педагогіки та психології не готують спеціалістів для роботи у загальноосвітніх школах, і психокорекційна спрямованість педагогічного процесу забезпечується насамперед учителями-предметниками, зокрема і викладачами фізичної культури, тому в їх професійно-психологічну підготовку необхідно ввести спецкурс «Основи психокорекції».

Стан дослідження. Під психокорекцією у словнику психолога-практика розуміється діяльність, спрямована на виправлення тих особливостей психологічного розвитку, які системою критеріїв не відповідають «оптимальній моделі». Нині проблема надання психокорекційної та психотерапевтичної допомоги активно досліджується у психологічній літературі [1–4]. Так, розглядаються напрями психокорекційної роботи, сфери застосування, психокорекційні техніки, але ці напрацювання майже не використовуються під час підготовки майбутніх педагогів. Це положення стосується, зокрема, і низки спортивних спеціальностей, насамперед тих, де є жорсткий контакт. У цих працях немає розробки, що присвячена проблемі психокорекції психопатологічних виявів студентської молоді, зокрема і ЗВО фізкультурно-спортивного профілю. У закладах вищої освіти не створено консультативно-психологічних центрів для надання висококваліфікованої психологічної допомоги студентам і викладачам. Потрібно зазначити, що специфіка спорту висуває високі вимоги до особистісних якостей індивіда, рівня професіоналізму, швидкості реакції і до психоемоційної сфери, зокрема й до вміння корегувати свої емоційні вияви, що впливає на результати спортивної діяльності.

Метою статті є розробка теоретико-методологічних засад психокорекційного аспекту професійної підготовки студентів закладів вищої освіти спортивно-фізкультурного профілю. Теоретичний аналіз наукових розробок, узагальнення власного досвіду з практики професійної підготовки студентів закладів вищої освіти спортивно-фізкультурного профілю, емпіричний аналіз формувального експерименту.

Виклад основних положень. Предметом вивчення дисципліни «Основи психокорекції» є: основні методологічні положення та принципи; напрями психокорекційної практики; категорії; особливості

формування психокорекційних програм; методи, методики і технології корекційного процесу; корекція дітей із деструктами когнітивної сфери, емоційними розладами та девіантною поведінкою, з порушеною соціально-психологічною адаптацією.

Метою цієї дисципліни є формування у студентів навиків використання психокорекційних засобів у майбутній педагогічній діяльності. Методологічні завдання цієї дисципліни спрямовані на: формування у студентів методологічного підходу до вивчення особливостей психічного життя людини та законів розвитку і функціонування психіки; ознайомлення з основами психокорекційної роботи та методами і техніками психокорекційної практики. Пізнавальні завдання полягають у засвоєнні головних категорій, завдань та сфер застосування теорії та практики психокорекційних знань та конкретних технік у різних сферах людської життєдіяльності. Практичні завдання полягають у формуванні вмінь та навиків із використання психокорекційних програм і надання психологічної допомоги школярам.

Оскільки дисципліна має практичну спрямованість, лекційний матеріал доповнюється лабораторними заняттями, на яких відбувається безпосереднє ознайомлення з практичними методами психологічної корекції в межах основних теоретичних напрямів і підходів. Під час групової роботи студентів під керівництвом фахівця-практика вони оволодівають конкретними техніками.

У дисципліні розглядається низка тем, що висвітлюють психокорекційну роботу майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту. Так, під час аналізу основ психокорекції як навчальної дисципліни акцентується на специфічних ознаках психокорекції, її видах, психокорекційній ситуації, принципах, цілях і завданнях психокорекційної роботи, вимогах до майбутнього педагога й основних компонентах його професійної готовності.

Під час розгляду проблем, пов'язаних із формуванням психокорекційних програм, увагу студентів зосереджують на головних моделях корекції, вимогах до їх формування, оцінці ефективності психокорекційних заходів, їх інтенсивності й пролонгованості. Висвітлюючи методи, методики і технології психологічної корекції, ми акцентуємо на ігро-, атр-, музико- та казкотерапії, психогімнастиці та методах систематичної десенсибілізації.

Розглядаючи проблему індивідуальної та групової психокорекції, зважають на її специфіку, показання та протипоказання, роботу в корекційних групах, етапи розвитку та динаміку. Поглиблено аналізується у теоретичному плані групи зустрічей, вмінь, тілесно-орієнтовані та гешталь-групи.

Важливого значення набуває тема дисципліни, в якій розглядається питання корекції когнітивної та емоційної сфери особистості, оскільки у сучасних соціально-економічних умовах збільшується кількість осіб із такими розладами. Під час проведення лабораторних занять ми розробили і провели тренінги з проблеми налагодження контактів із батьками. Акцентується також на корекції розладів мислення, уваги та пам'яті, первинних і вторинних дефектах, психомоториці. Під час розгляду проблеми психологічної корекції порушених родинних стосунків аналізуються комунікативні дисфункції, поведінкові методи сімейної психотерапії. Під час аналізу соціально-психологічної дезадаптації студенти ознайомлюються з технікою психокорекції безробітних, осіб, що вживають алкоголь і наркотики. Вивчають також питання співзалежності членів родини та їх корекції. У практичному плані майбутні фахівці під керівництвом викладача-психолога розробляють корекційні та профілактичні програми для роботи у групах зустрічей, групах умінь, гештальт-групах та тілесно-орієнтованих групах.

Апробація дисципліни у навчальному процесі ЗВО фізкультурно-спортивного профілю свідчить про її важливість, необхідність і корисність. В дослідженні брали участь 54 студенти другого курсу факультету спорту Львівського державного університету фізичної культури, з-поміж них є представники таких видів спорту: хореографії (24% від вибірки загалом), футболу (24%), легкої атлетики (10%), волейболу (7%), фехтування (10%), важкої атлетики (5%), боксу (8%). В меншій кількості були обстежені стрільці з лука, дзюдоїсти і каратисти. З-поміж респондентів є майстри спорту, кандидати в майстри спорту та студенти, що мають спортивні розряди. Серед обстежуваних 55,6% жінок та 44,4% чоловіків.

Із метою дослідження доцільності впровадження цієї дисципліни діагностувались агресивні вияви особистості за методикою «Діагностика форм агресії» А. Басса та А. Дарки до та після вивчення цієї дисципліни. Потрібно зазначити, що агресія є невід'ємною рисою багатьох екстремальних видів діяльності загалом, і спорту зокрема. Ми поділяємо думку вчених, які виокремлюють позитивну агресію, необхідну в деяких видах діяльності, й негативну, що провокує конфліктні вчинки. В такому разі позитивна агресивна поведінка виконує захисну функцію, або ж функцію виходу зі ситуації та є нормальною реакцією особистості на несприятливі умови соціуму. Позитивна або ж непродуктивна агресія як самозахисна поведінка, що спрямована на досягнення обраної мети та задоволення бажань впливає на ефективність діяльності. Негативна або ж ворожа деструктивна агресивність харак-

теризує дії, які мають дестабілізуючий вплив, завдають шкоди оточуючим та є суспільно небезпечними. Саме тому психокорекційна робота зі спортсменами має бути спрямована на зниження деструктивної агресії.

Аналіз отриманих даних свідчить, що в структурі особистості студента виокремлюють три рівні агресивності: високий, середній і низький. В обстежуваних переважає середня агресивність. Так, по вибірці загалом середній індекс агресивності виявляється у 40,0% жінок і в 38,5% чоловіків. Низький індекс агресії мають 36,6% студенток і 26,9% студентів. Високий індекс агресії зафіксовано у 37,7% чоловіків і 23,4% жінок.

Середній рівень агресії є нормальною реакцією особистості й виправданий природою спортивної діяльності, яка супроводжується численними стресогенними чинниками, що впливають на індивіда й є ризиком для його фізичного та психічного здоров'я. Агресивність таких обстежуваних не має жорстокого характеру і не є рисою особистості, підвищеною загрозою для суперників у процесі змагань.

Водночас насторожує те, що кожен третій опитуваний студент і кожна п'ята студентка мають підвищену агресивність. І хоча агресія є в деяких видах спорту невід'ємною частиною діяльності, такі результати свідчать про необхідність посиленої психокорекційної роботи з цією групою студентів. Своєю чергою, високоагресивні люди, вважаючи агресію як природній вияв, використовують цей захисний механізм у будь-якій ситуації. Вони амбіційні, негнучкі в поведінці, що формує у них деструктивний спосіб подолання екстремальних труднощів. Окрім того, агресивність підвищується через накопичення негативних емоцій.

Після проведення зазначеної дисципліни «Основи психокорекції» знизився рівень агресії студентів. Так, високий індекс агресивності був зафіксований у 29,7% чоловіків та в 17,6% жінок, що свідчить про позитивний ефект тренінгових занять, на яких майбутні спортсмени навчаються керувати своїми емоційними реакціями.

Одним із виявів високої агресивності є ворожість. Високий індекс ворожості діагностовано майже у кожній другій студентки (43,3%) і в кожного третього студента (30,7%). Висока ворожість спортсмена безпосередньо впливає на якість виконання функціональних обов'язків, стан фізичного та психічного здоров'я, оскільки ця властивість особистості пов'язана з конфліктами та стресами у міжособистісних взаєминах. Найбільш оптимальним у спортивній діяльності є середній індекс ворожості, оскільки агресивність виконує захисту функцію. Такий показник простежується тільки у 10,0% жінок і в 38,4%

чоловіків. Із підвищенням загрози діяльності у агресивних особистостей ворожість збільшується, бо так індивід захищається від впливу несприятливого середовища. Низький індекс ворожості зафіксовано у 47,0% студенток і в 30,9% студентів.

Діагностовано також зниження високого рівня ворожості після проведення психокорекційної роботи. Так, по вибірці загалом високий індекс ворожості виявлено у 35,7% жінок і 24,5% чоловіків, оскільки впродовж дисципліни вони опановують і конструктивні техніки спілкування, і здійснюють аналіз причин своєї ворожої поведінки, трансформуючи так деструктивну агресію у конструктивну.

Під час аналізу форм агресії студентської молоді ЗВО фізкультурно-спортивного профілю ми отримали такі результати. По вибірці загалом до вивчення дисципліни «Основи психокорекції» домінуючою формою агресії є відчуття провини. Цей показник зафіксовано у 73,3% студенток і 57,7% студентів, що свідчить про неадекватну самооцінку опитуваних (найчастіше занижену) та про спрямованість аутоагресивних реакцій на себе, що незадовільно впливає на їх самопочуття та вимагає відповідних психологічних впливів. Високе відчуття провини в майбутньому може мати негативні наслідки, оскільки формується професійна деформація, внаслідок якої особистість ставитиме максимальні вимоги і до себе, і до інших людей. У таких індивідів появляються жорсткі стереотипи, що часто призводить до конфліктів з оточенням. Ця категорія обстежуваних вимагає корекції психічної діяльності, що дасть змогу сформувати необхідні засоби психологічного захисту і стабілізує їх емоційно-вольову сферу. В результаті психокорекційної роботи, яка проводилася у межах спеціалізованої дисципліни «Основи психокорекції», по вибірці загалом відчуття провини знизлося майже вдвічі – 45,6% у жінок та 29% у чоловіків.

На другому місці є показники негативізму, які посилено виявляються у кожній третій студентки й у кожного другого студента. За негативізмом як компонентом агресивності гірші показники зафіксовані у чоловіків, ніж у жінок, відповідно 53,8% студентів мають високий вияв негативізму проти 30,7% жінок. Потрібно зазначити, що виявлений незначний психокорекційний ефект після проведення дисципліни – високий вияв негативізму є у 51,6% студентів і в 28,5% жінок. На нашу думку, це пояснюється тим, що корекція негативізму як особистісної риси вимагає пролонгованих індивідуальних психокорекційних занять, що у межах зазначеної дисципліни неможливо.

За показниками фізичної агресії домінують чоловіки. З-поміж них високо агресивними є 27% респондентів, жінок – 16,6% обстежуваних. Низько агресивними є тільки 15,3% чоловіків і 26,8% жінок.

Переважно значний контингент (до 57%), мають середній вияв фізичної агресії. Водночас не спостерігається статистично значущих відмінностей за показниками вербальної агресії. Кожен третій по вибірці загалом є високо агресивним на вербальному рівні, кожен другий опитуваний є низько агресивним.

Дратівливість як форма агресивності зафіксована у 38,5% студентів і в 23,3% студенток. По вибірці загалом переважають середні показники дратівливості.

Водночас роздратування як форма агресивності зафіксована у 38,5% чоловіків та 23,3% жінок. По вибірці загалом переважають середні показники роздратування і в чоловіків, і в жінок.

Образливість як форма агресії більш висока у жінок – 53,3% студенток вказали на цей показник проти 34,6% студентів. Негативним є також те, що низька образа зафіксована лише у 11,3% чоловіків і 6,7% жінок. Висока образливість впливає на міжособистісні стосунки, оскільки вказує на нереальні очікування від оточення та формує негативізм під час їх сприйняття.

Після проведення дисципліни афіксовано зниження рівня образливості у студентів (високий рівень – 39,6% у чоловіків та 16,5% жінок), водночас не простежується статистично значущих відмінностей за показниками дратівливості, фізичної, вербальної та непрямой агресії. Отже, апробація розробленої нами спеціалізованої дисципліни «Основи психокорекції» вказує на її важливість і необхідність.

Висновки. Розроблено спеціалізовану дисципліну «Основи психокорекції» для студентів закладів вищої освіти спортивно-фізкультурного профілю, описано її теоретико-методологічні засади, розглянуто тематику занять. Наведено результати апробації цієї дисципліни серед студентів-спортсменів та емпірично доведено її психокорекційний ефект. На основі дослідження агресивності як однієї з провідних особистісних рис спортсменів. Виявлено на статистично значущому рівні зниження у студентів агресивності, ворожості, образливості, відчуття провини після вивчення зазначеної дисципліни.

1. Бэрн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. М.: Прогресс, 1988. 389 с.

2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості: навч. посібник для студентів старших курсів психолог. факульт. та відділ. ун-т. Х.: Фоліо, 1996. 237 с.

3. Гольдштейн А., Хомик В. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам. К.: Либідь, 2003. 520 с.

4. Польстер И., Польстер М. Интегрированная гештальт-терапия: кон-туры теории и практики. М.: Независимая фирма «Класс», 1997. 272 с.

Baklitskaya O. P. Psycho-corrective aspect in the structure of professional preparation for students of higher education of sport and fiscal profile

The article deals with the psycho-corrective aspect in the structure of professional training of students of institutions of higher education in sports and physical education. The discipline «Fundamentals of psychocorrection», the subject of study of which is: the main methodological provisions and principles; directions of psychocorrecting practice; categories; features of constructing psycho-correction programs; methods, techniques and technologies of the correction process; correction of children with destructive cognitive sphere, emotional frustration and deviant behavior, with impaired social and psychological adaptation. The purpose of this course is to create skills for using psycho-correction tools in future pedagogical activities. Lecture material is supplemented by laboratory classes, which directly acquaints with practical methods of psychological correction within the framework of the main theoretical directions and approaches. During the group work of students under the guidance of a specialist – the practice is mastered by specific techniques.

The results of approbation of this special course among student-athletes are presented and his psycho-correction effect is empirically proved. on the basis of research of aggressiveness as one of the leading personality traits of athletes. It was revealed at the statistically significant level of decrease in students of aggression, hostility, abusive, guilty feelings after studying the aforementioned special course.

Key words: sport, aggression, psychocorrection, index of hostility and aggressiveness.

Стаття надійшла 20 грудня 2018 р.

УДК 159.99;371.27:811.111

В. А. Бондаренко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ САМОКОНТРОЛЮ І ЙОГО ФОРМУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Розглянуто проблему формування навички самоконтролю у студентів, які вивчають іноземні мови. Проаналізовано психолого-педагогічні засади самоконтролю; визначено механізми та чинники, що сприяють його розвитку; зроблено висновки про необхідність розробки сучасної багаторівневої методики навчання самоконтролю. Зазначено, що володіння об'єктивним методом планомирного формування самоконтролю дає змогу здобувачеві вищої освіти самостійно визначити конкретні цілі навчальної діяльності, оцінити свої дії і, якщо вони помилкові, виправити їх.

Ключові слова: самоконтроль, компетентність навчання, психолого-педагогічна концепція, продуктивна освітня діяльність, рівні формування самоконтролю.